
ORGULJE PETRA NAKIĆA I NJEGOVIH SLJEDBENIKA U
HRVATSKOJ (OSNOVNI PODACI)

*Proširena verzija izlaganja na Međunarodnom simpoziju u Piranu
"Petar Nakić, jadranski orguljar" (2. rujna 2001.)*

UDK: 681.816.6 (091) (497.5)

NACRTAK/ABSTRAKT

Sva su glazbala imala svoj razvojni put, a on traje i danas; daroviti pojedinci stalno usavršavaju postojeća i izmišljaju nova glazbala. Razvojni put orgulja, najsloženijeg glazbenog instrumenta, posebno je interesantan jer je u zadnjih šest stoljeća baš taj instrument ostavio snažan pečat u glazbenoj kulturi (i u kulturi uopće) u dijelu svijeta u kojem dominira kršćanski svjetonazor. U ne tako dalekoj prošlosti, gradnja orgulja u crkvama manjih naselja otvarala je vrata glazbi i umjetnosti, ali je isto tako taj događaj često bio početak procesa transformacije ruralne sredine u urbanu.

Jedan među mnogim znanim i neznanim genijalcima je i Petar Nakić, Šibenčanin, znameniti venecijanski graditelj orgulja 18. stoljeća. Svojim inovacijama je stavio točku na i u tehničko-akustičkom razvoju baroknih orgulja južno od Alpa.

Tri su regije u Hrvatskoj: **primorska, gorska i panonska.**

Što se povijesnih orgulja tiče, dominiraju dva tipa: **srednjoeuropski** u gorskoj i panonskoj regiji i **mletačko-dalmatinski** u primorskoj regiji.

Prema obavljenom popisu od 1971. do 1975. godine u Hrvatskoj je zatečeno ukupno 730 orgulja, što je relativno mali broj. Razlog tome je činjenica da je Hrvatska dio Balkana koji je bio (a i danas je) poprište čistih ratova jer se na tom prostoru susreću tri nepomirljiva civilizacijska kruga: islamski, katolički i pravoslavni. Od 730 spomenutih orgulja, njih 381 su iz razdoblja 17.-19. stoljeća, a od tog broja njih 66 registrirano je na Jadranskoj obali i otocima. Sačuvane povijesne orgulje, unatoč malom broju, svjedoče o kulturnoj povezanosti Hrvatske s Europom.

a) DON PETAR NAKIĆ, ŠIBENČANIN¹

Orguljar don Petar Nakić, Šibenčanin, znameniti graditelj orgulja settecenta. Dao je iznimno vrijedan doprinos orguljarskom umijeću svog vremena. Za-

¹ Lorenzo Nassimbeni u članku Gli ultimi anni di vita dell'organaro Pietro Nachini e il suo Testamento, L'Organo, Anno XXXI, Pfrtron editore, Bologna, 1998., prilaže Nakićevu oporuku načinjenu 16. travnja 1769. Citat dijela oporuke: "...U ime Boga vječnoga. Amen. Ja D. Pi-

četnik je mletačko-dalmatinske orguljarske škole, a njegov utjecaj se širio i izvan granica Mletačke Republike. Nakićev način gradnje dominirao je stotinjak godina i nakon njegove smrt, a aktualan je i danas; njegova zvukovna rješenja nalaze svoje mjesto i u suvremenom orguljarstvu.

Kršten je 21. II. 1694. u Podgrebači u skradinskom zaleđu. Godine 1713. polaže redovnički zavjet u Franjevačkom samostanu sv. Lovre u Šibeniku (redovničko ime mu je Pavao), a malo zatim, 1716. odlazi u Veneciju gdje uči orguljarsku struku. Godine 1734. izlazi iz franjevačkog reda i postaje dijecezanski svećenik. Procjenjuje se da je Nakićeva radionica sagradila 350-370 orgulja. Preminuo je u noći 16./17. IV. 1769. u Coneglianu (sjeverno od Trevisa).

Učenici su mu: Francesco Dacci (1712.-1784.), Gaetano Callido (1727.-1813.), Francesco Comelli (†1821.), Niccolò Moscatelli (u Nakićevu radionicu dolazi 1738., a zadnje vijesti o njemu su iz 1771. godine) i Franc Ksaver Križman 1726.-1795.).

Iako je znameniti Petar Nakić porijeklom Hrvat, ne možemo se pohvaliti većim brojem njegovih sačuvanih instrumenata. On je dolazio u dalmatinske, primorske i istarske gradove, ugovarao i gradio orgulje, ali mi još uvijek ne znamo točan broj orgulja koje je Nakić ugovorio i gradio u našoj zemlji. Razlog tome su mahom nesređeni (nepristupačni) i neproučeni arhivi na terenu.

a-1) ORGULJE PETRA NAKIĆA U HRVATSKOJ

Na temelju pouzdanih pisanih izvora, Emin Armano navodi sljedeće Nakićeve orgulje u Istri, Primorju i Dalmaciji:²

1. *God. 1738., Zaostrog*, Franjevačka crkva sv. Marije
Bilo je 9 registara. Danas nedostaju svirale i donji dio kućišta.
2. *God. 1743., Makarska*, Franjevački samostan, orgulje više ne postoje.
3. *God. 1753., Nerežišća* (otok Brač), Crkva Gospe od Karmena
Orgulje od 17 registara, zapuštene, postoji preko 60% izvornog materijala, restauracija moguća.
4. *God. 1753., Op. 249, Zadar*, Samostan benediktinki
Orgulje su uništene u Drugom svjetskom ratu.
5. *Poslije godine 1753., Zadar*, Crkva sv. Frane na zidinama
Orgulje su postojale do godine 1882., imale su 14 registara.

etro Nachik, pokojnog Giorgia iz grada Šibenika sada nastanjen u ovom gradu sastavio sam ovaj dokument rukom svoga povjerenika, čija će vrijednost ..."

² Emin Armano, don Petar Nakić, Biblioteka "Ravnokotarski cvit", Bulić, 1998.

6. *God. 1756., Op.305, Split*, Crkva sv. Filipa Nerija
Orgulje su uklonjene 1936./37., imale su 12 registara.
7. *God. 1756., Supetar* na otoku Braču, Crkva Marijina Navještenja
Orgulje su 1808. godine ili povećane, ili potpuno zamijenjene novim orguljama (Luigi Gennari iz Roviga). Postojeće orgulje kvalitetom izrade upućuju na osrednjeg graditelja.
8. *God. 1756., Zadar*, Crkva sv. Šimuna Proroka
Orgulje su uklonjene 1860. godine.
9. *Nakon 1756., godine, Rab*, Nadžupska crkva sv. Marije Velike
Orgulje su "modernizirane", svedene na 9 registara (bilo ih je 16). Možda je restauracija moguća.
10. *God. 1759., Zadar*, Katedrala sv. Anastazije (Stošije)
Orgulje su uklonjene 1900. godine.
11. *God. 1762., Šibenik*, Crkva sv. Frane (Conv.)
Imaju 20 registara, izvorne potpuno, restaurirala ih je Umjetnička radionica Heferer 1971. godine.

Od navedenih 11 Nakićevih orgulja, za koje postoji vjerodostojna dokumentacija, sačuvane su tek četvere, pod rednim brojem 1., 3., 9., i 11. U cijelosti su sačuvane samo Nakićeve orgulje u Šibeniku.

a-2) ORGULJE KOJE SE PRIPISUJU NAKIĆU

E. Armano u citiranom djelu navodi i orgulje koje se pripisuju Nakiću, a poziva se na L. Šabana.³ Atribucija se zasniva na predaji, bez oslonca na izvorne povijesne dokumente.

1. *Oko godine 1735., SV. LOVREČ PAZENATIČKI*, Crkva sv. Martina

Nakon što sam pregledao ove orgulje, mogu reći da tragovi upućuju da je u orgulje iz 18. stoljeća naknadno ugrađen posve novi fonički materijal (sve osim prospektnih svirala registara Principale i Tromboncini). Treba utvrditi pripada li stariji sloj ovih orgulja Nakićevoj radionici.

2. *Postira* na otoku Braču, Crkva sv. Ivana Krstitelja

Orgulje su uklonjene 1974. Ima naznaka da su neki dijelovi tih orgulja još sačuvani (usmena izjava župnika). Prema podacima kojima raspolazem, mislim da se ne radi o Nakićevom instrumentu zbog toga što je Crkva sagrađena 1766. a dipozicija i opseg manuala nisu tipični za njega.

³ Ladislav Šaban, Umjetnost i djela graditelja orgulja Petra Nakića u Dalmaciji i Istri, *Arti musices* br.4., Muzikološki zavod, Zagreb, 1973.

3. *God. 1750.-1770., Zadar, Crkva sv. Mihovila*

Unatoč pretpostavci da su orgulje propale, one postoje još uvijek. Restaurirane su 1988. godine imaju 7 registara a potrebno ih je detaljno proučiti kako bi se utvrdilo jesu li Nakićeve.

4. *Rab, Crkva sv. Andrije*

Orgulje imaju 5 registara, zapuštene, potrebno ih je detaljno proučiti.

5. *God. 1770., Makarska, Stolna crkva sv. Marka*

C. Fisković nas je definitivno uvjerio da unatoč nastojanjima koja su trajala od 1756. do 1767., biskup makarski, Stjepan Blaškić, nije uspio privoliti Nakića da sagradi orgulje za njegovu crkvu.⁴ U Mlecima je 1767. sklopljen ugovor s orguljarem kojemu se ne navodi ime. U istom članku međutim, C. Fisković spominje pisma iz arhiva koja upućuju da je orgulje izradio Francesco Dacci 1768. godine.

6. *God. 1770., Makarska, Crkva sv. Filipa*

Prema navedenom Fiskovićevom članku, između ostalog, biskup Blaškić je dao sagraditi Crkvu sv. Filipa u Makarskoj. U pismima posredniku za kontakt s Nakićem on navodi: "kako Nakić savršeno gradi ta glazbala i kako je sagradio orgulje za Crkvu sv. Filipa u Splitu uz cijenu od 90 cekina". Bilo bi čudno da je Nakić sagradio orgulje za (malu) makarsku Crkvu sv. Filipa, a nije pristao graditi za makarsku Stolnu crkvu. Po ostacima koje sam u Crkvi sv. Filipa zatekao 1994. moglo bi se raditi o instrumentu Nakićeve škole koji je imao 14-15 registara, manual od 45 tipaka i pedal. Možda su to ipak ostaci rastavljenih Daccijevih orgulja iz Stolne crkve.

7. *Visovac, Franjevačka crkva Gospe od Milosti*

Po načinu izrade i upisanim oznakama na sviralama, može se zaključiti da orgulje potječu iz radionice Francesca Daccia starijeg.

8. *Živogošće, Franjevački samostan*

Tek predaja govori o Nakićevim orguljam. Današnje su s početka XIX. stoljeća.

9. *Kampor na otoku Rabu*

U samostanskoj spomenici spominje se predaja da su orgulje bile Nakićeve. Uklonjene su tijekom Prvog svjetskog rata.

Osim navedenih orgulja, Emin Armano navodi još troje u južnoj Dalmaciji, točnije u Bokokotorskom zaljevu koji je danas u Crnoj Gori:

- Godina 1740., PRČANJ

⁴ Cvito Fisković, Iz glazbene prošlosti Dalmacije, Mogućnosti br. 6-7, pag. 728.-730., Split, 1974.

Orgulje su uklonjene tijekom Prvog svjetskog rata.

Giuseppe Radole iznosi podatak da je orgulje u Prčnju sagradio Nikola Moscatelli.⁵

- PERAST Crkva Gospe od Škrpjela
Imaju 4 registra.
- PERAST, Crkva sv. Nikole
Imaju 6 registara.

Od navedenih 9 (u Hrvatskoj) orgulja koje se pripisuju Nakiću, a bez pouzdanih arhivskih dokaza, njih 5 to sigurno nisu. Tako iz ove druge skupine **ostaju četvere orgulje** za koje treba dokazati je li ih sagradio Petar Nakić (redni broj 1., 3., 4. i 9.), od kojih jedne više ne postoje.

Pouzdana znamo da je Petar Nakić u Hrvatskoj sagradio 11 orgulja od kojih djelomično, ili u cijelosti danas postoje četvere. Osim ovih, postoji pretpostavka da je Nakić sagradio još četvere orgulje od kojih danas postoje troje.

a-3) KARAKTERISTIKE NAKIĆEVIH ORGULJA U DALMACIJI

- a. Imaju jedan manual od 45 tipaka s pokraćenom velikom oktavom (E/C-c³) i podjelu na bas i sopran na tonovima cis¹-d¹.
- b. Imaju pedal od 17 tipaka s okraćenom velikom oktavom, E/C-gis⁰.
- c. Imaju manualnu zračnicu s kliznicama.
- d. Susrećemo sljedeće registre:
 - Principale bassi i siprani
 - Ripieno (veće orgulje do XXXVI)
 - Contrabassi
 - Ottava di Contrabassi
 - Voce umana
 - Flauto in ottava bassi i soprani
 - Flauto in XII
 - Cornetta
 - Tromboncini bassi i soprani
 - Treombe reali

O veličini orgulja ovisi odabir registara u skladu s Nakićevim načelima akustike i estetike.

⁵ Giuseppe Radole: Recensioni, *Ladislav Šaban, Doprinis trojice Moscatella orguljarsvu Dalmacije*, L'Organo XIII, Pfftron Editore, Bologna, 1975., pag. 158.-160.

OBITELJ MOSCATELLI

Nikola (Niccolo, Niccoletto) **Moscatelli**, učenik Petra Nakića, po pisanju L. Šabana osamostalio se prije 1760. godine.⁶ Imao je radionicu u Veneciji, u "campo de mori S. Morsilian". Kao graditelj, bio je na dobru glasu. Šaban je uspio prikupiti podatke o Nikoli za period 1760.-1771. godine. Giuseppe Radole upotpunjuje spoznaje o ovom orguljaru.⁷ Nikola je u Nakićevoj radionici proveo 16 godina, 1738.-1754., a potom se osamostaljuje.

Dominik (Domenico) **Moscatelli**, sin Nikolin,⁸ rodio se u Veneciji oko 1744. godine, a preminuo prije 25. studenog 1788. (ne zna se gdje). Godine 1780. nastanio se u Zadru i osnovao orguljarsku radionicu. Nema podataka da je gradio orgulje u Italiji. Po Šabanovim pretpostavkama, Dominik je sagradio oko četrdesetak orgulja.

Pavao (Paolo) **Moscatelli** se spominje kod obnove orgulja u Crkvi sv. Tereze u Veneciji 1774. godine. G. Radole pretpostavlja da je on brat Dominiku.⁹

Gaetano Moscatelli, sin Dominikov, rođen je u Veneciji oko 1765. godine.¹⁰ S ocem dolazi u Zadar 1780. Preminuo je u Milni na otoku Braču, 24. siječnja 1822. godine. Svoje prve orgulje gradi 1786. u Poljudu kraj Splita. Od 1792. boravi na otocima Braču i Korčuli, a 1809.-1815. godine je u Zagrebu. Sigurni smo da je 1818. opet u Dalmaciji.

Gaetano je došao u Hrvatsku vrlo mlad, bilo mu je petnaestak godina, a ocu trideset šest. Svoj cijeli radni vijek je proveo u Hrvatskoj. Tu se i oženio, stekao prijatelje, tu je i preminuo. Ako je vjerovati njegovom zapisu na šibenskim orguljama, obogatio je Hrvatsku za 52 svoja instrumenta. Nema podataka da je radio u Mlecima, stoga mislim da ga možemo uvrstiti među hrvatske graditelje orgulja.

Josip (Isepo) **Moscatelli**, brat Gaetanov o kojemu znamo samo to da je s Gaetanom živio u Pučišćima 1793.¹¹

Dominik-Vicko (Domenico-Vincenzo) rođ. 1789., **Nikša** (Niccoletto) rođ. prije 1793. i **Jakov** (Giacomo) rođ. 1795. su Gaetanovi sinovi. Prema Šabanu,¹² lako je moguće da su Dominik i Jakov rano preminuli.

⁶ L. Šaban, Doprinos trojice Moscatella orguljarstvu Dalmacije, Radovi Centra JAZU u Zadru, br. 21., Zadar, 1974., pag. 219.

⁷ Giuseppe Radole: Recensionioni, *Ladislav...* o.c. pag. 158.-160.

⁸ L. Šaban, Doprinos... o.c., pag. 221.-227.

⁹ G. Radole: Recensione, *Ladislav...* o.c., pag. 160.

¹⁰ G. Radole: Recensione, *Ladislav...* o.c., pag. 160.

¹¹ L. Šaban, Doprinos... o.c., pag. 228.

¹² L. Šaban, Doprinos... o.c., pag. 228., 229.

Donosim jednu bilješku Miljenka Grgića:¹³ "God. 1822. Gaetano je umro, ali su njegovu orguljarsku tradiciju nastavila njegova tri sina. Jedan od njih se potpisivao - profesor organist Moscatelli - kao i otac. To znamo iz zapisnika jedne Sjednice crkovinarstva 1828., kada je prihvaćen njegov troškovnik oko ponovnih popravaka katedralnih orgulja."

b-1) ORGULJE NIKOLE MOSCATELLIJA U HRVATSKOJ

G. Radole¹⁴ navodi pouzdane podatke za 8 orgulja koje je sagradio Nikola Moscatelli, a L. Šaban za 6.¹⁵ Postoje podaci o dvojim orguljama koje je sagradio u najjužnijem dijelu Dalmacije koji danas pripada Crnoj Gori:

- PRČANJ, nije navedena crkva, godina gradnje 1740.,¹⁴ popravlja ih Nikolin sin Domeniko 1774.,¹⁶ uklonjene su tijekom Prvog svjetskog rata.
- KOTOR, Crkva sv. Josipa, sagrađena 1762. godine. To je pozitiv (4'), ima 6 registara. Prilično je devastiran.

b-2) ORGULJE DOMINIKA MOSCATELLIJA U HRVATSKOJ

1. *God. 1777., Op. 17., HVAR, Franjevački samostan*¹⁷

Nisu poznati podaci o dispoziciji. Orgulje su zbog dotrajalosti uklonjene iza Prvog svjetskog rata.

2. *God. 1780., NIN, Crkva sv. Anselma*

Imaju 13 registara. Pri evidenciji 1972. godine orgulje su bile vrlo zapuštene i devastirane. Godine 1989. orgulje su demontirane i uskladištene, što je učinjeno radi sanacije i proširenja pjevališta. I ove orgulje Domenica Moscatellija će vjerojatno doživjeti neslavnu sudbinu ostalih njegovih orgulja.

3. *God. 1786., HVAR, Katedrala*

Orgulje su imale 14 registara, a bile su među najvećim Dominikovim orguljama u Dalmaciji. Uklonjene su sredinom XX. stoljeća. *Napomena:* Sačuvani dijelovi ovih orgulja (dobar dio foničkog fundusa i nešto ostalih

¹³ M. Grgić, *Glazbena kultura u Splitskoj katedrali 1750.-1940.*, pag. 108., Hrvatsko muzikološko društvo, Zagreb, 1997.

¹⁴ G. Radole: Recensione. *Ladislav...* o.c., pag. 158.-160.

¹⁵ L. Šaban, *Doprinos...* o.c., pag. 219., 0220.

¹⁶ G. Radole: Recensione, *Ladislav...* o.c., pag. 160.

¹⁷ L. Šaban, *Doprinos trojice Moscatella...* o.c. pag. 222.-227.

4. *God. 1786., TROGIR*, Katedrala sv. Lovre

Dominik Moscatelli je po narudžbi ugradio manje orgulje (kao drugi instrument), u velike dvanaeststopne orgulje Gaetana Callida. Prema podacima koje navodi F. Bulić.¹⁸ Moscatellijeve orgulje su mogle imati oko 10 registara. Godine 1940. zagrebački orguljar Milan Majdak je sagradio nove orgulje, a u njih je ugradio dio foničkog materijala iz Callido-Moscatellijevih orgulja.

Imamo sigurne podatke da je Dominik izradio i dvoje orgulje u Bokokotorskom zaljevu (danas u Crnoj Gori):

- Godina 1771. Op. 1.(?), KOTOR, Crkva sv. Marije

U ovim orguljama je bila cedulja s Dominikovim zapisom na kojoj je uz ostalo zapisao da su mu 33 godine. L. Šaban pretpostavlja da su orgulje mogle imati 12-14 registara.¹⁹ Orgulje su zbog dotrajalosti uklonjene nakon Prvog svjetskog rata.

- Godina 1784. MUO, Crkva sv. Kuzme i Damjana

Imaju 10 registara (7+3).

Za sada pouzdano znamo da je Dominik Moscatelli na području Hrvatske sagradio četvere orgulje od kojih su sačuvane tek jedne (redni br. 2.), a i njihova sudbina je upitna.

b-3) ORGULJE GAETANA MOSCATELLIJA U HRVATSKOJ

5. *God. 1786., POLJUD* (kod Splita), Franjevački samostan

Šaban²⁰ je po netočnim Bulićevim²¹ zapisima pokušao rekonstruirati dispoziciju, što je nepouzđano. Nabrojio je 15 registara u Nakićevoj maniri. Orgulje su zbog dotrajalosti uklonjene nakon Prvog svjetskog rata.

6. *God. 1787., Op. 2., BOL* na Braču, Samostan dominikanaca

Prema zapisniku Samostanskog vijeća doznajemo da je od Gaetana Moscatellija naručen instrument koji će imati ripieno od 10 registara, 8 registara "da concerto" i Tamburo. Orgulje su porušene 1932. godine.

7. *God. 1792., OMIŠ*, Franjevačka crkva Gospe od Skalica (ili od Karmela)²²

¹⁸ Frane Bulić, Orgulje glasovitih umjetnika po crkvama Dalmacije, Sv. Cecilija, Zagreb, 1918., br. 5. i 6., pag. 161.-164.

¹⁹ L. Šaban, Doprinos... o.c. pag. 222.

²⁰ L. Šaban, Doprinos... o.c. pag. 237.

²¹ F. Bulić... o.c.

²² Mihovil Popovac, Kolaudacija omiških orgulja, Župa sv. Mihovila, Omiš, 1996., pag. 26., 27.

Navodno postoji ugovor o gradnji orgulja, sklopljen u ožujku 1792. godine, a postoje i podaci o uklanjanju tih orgulja iz 1908. godine. Za sada ne znamo ništa o veličini i dispoziciji instrumenta.

8. *Okolo god. 1792., OMIŠ*, Crkva sv. Mihovila Arkandžela

Orgulje imaju sve odlike Gaetanovih velikih orgulja. Izvorno su imale 19 registara. Obnovila ih je firma Heferer 1996. godine. Tada nisu rekonstruirani davno izbačeni registri: Tromboncini bassi i soprani, Violoncelli bassi i soprani i Trombe reali.

9. *God. 1793., PUCIŠĆA* na otoku Braču, Crkva sv. Jeronima

Orgulje su evidentirane 1975. godine. God. 1856. orgulje obnavlja i povećava Giuseppe Girardi iz Bassana. On radi novu zračnicu i sve metalne svirale osim onih u prospektu. Orgulje imaju 19 registara, no danas je teško reći koliko toga pripada Moscatelliju, a koliko Girardiju. Detaljnije proučavanje će dati odgovor na to pitanje.

10. *God. 1794., KOMIŽA* (otok Vis), Crkva sv. Nikole-Mustera²³

Nema podataka o dispoziciji ovih orgulja, niti kada su uklonjene. Sada je na pjevalištu recentni instrument s početka XX. stoljeća.

11. *God. 1799., SUTIVAN* (otok Brač), Crkva Uznesenja B. D. Marije

Ovo su bile jedne od većih orgulja Gaetana Moscatellija. Evidentirane su 1975. godine. Na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće G. Zamfretta iz Verone dodaje novu malu zračnicu i povećava opseg za 5 tonova, do f³. Dakako, neke registre zamjenjuje prema modi svog vremena. Branko Erhatic 1937. također unosi neke preinake. Ipak, dobar dio materijala iz 1799. postoji i danas. Interesantno je da su unutarne metalne svirale rađene u kositru. Navodim moguću dispoziciju: Principale bassi i soprani, Ripieno do XXIX, Contrabassi (con Ott?), Voce umana, Flauto in ottava, Flauto in XII, - Cornetta, Tromboncini bassi i soprani, Violoncelli bassi i soprani, Trombe reali. Ove orgulje je još uvijek moguće restaurirati.

12. *God. 1800., KORČULA* (na otoku Korčuli), Katedrala sv. Marka

Ovo su bile najveće orgulje Gaetana Moscatellija. Donosim dispoziciju prema Ugovoru:²⁴ Principale bassi i soprani, Ripieno do XXXVI, Contrabassi con Ott., Voce umana, Flauto in ottava, Flauto traverso bassi i soprani., Flauto in XII, Cornetta, Tromboncini bassi i soprani, Violoncelli bassi i soprani, Tromboni, Uccelletti, Tamburo, Tiratutti. Godine 1883. radionica Petra Bazzania i njegovih nećaka postavlja posve nove orgulje.

13. *God. 1809., ODRA* kraj Zagreba, Župna crkva sv. Jurja

²³ L. Šaban, *Doprinosi... o.c.*, pag. 241.

²⁴ L. Šaban, *Doprinosi... o.c.*, pag. 244.

Prema dokumentima²⁵ orgulje su imale 12 registara. Doživjele su više preinaka prije konačnog uklanjanja 1957. godine. Pet registara iz ovih orgulja je ugrađeno u orgulje Župe sv. Obitelji u Zagrebu.

14. *God. 1812., BEDNJA* (kraj Zagreba), Župna crkva Uznesenja B. D. Marije

Imale su prvotno 18 registara. Doživjele su više preinaka. Opseg je još uvijek isti, 47 tipaka. Osim Moscatellijevog kućišta, sačuvana je još izvorna zračnica i manji dio foničkog fundusa.

15. *God. 1813./1814., IVANIĆ GRAD* (Moslavina)²⁶

Orgulje su imale 9 registara. (Danas ne postoje.)

16. *God. 1818., Op. 52., ŠIBENIK*, Crkva sv. Dominika

To su vjerojatno zadnje orgulje koje je gradio Gaetano Moscatelli. Imaju 47 tipaka, E/C-d³ i 15 registara. Sve u orguljama je još uvijek posve izvorno. Restauracija je moguća unatoč velikoj zapuštenosti.

Osim navedenih orgulja koje je Gaetano gradio, Ladislav Šaban pretpostavlja da je gradio još jedne:

17. *God. 1813., RAVNA GORA*, područna Kapela sv. Tri Kralja

Mali pozitiv. Ne zna se ništa pobliže o tom instrumentu koji više ne postoji.

Iz navedenih podataka (kojima raspoložemo) doznajemo da je Gaetano Moscatelli sagradio u Hrvatskoj 12 orgulja, a još jedne mu se pripisuju. Od tog broja, 5 orgulja je sačuvano (br. 8; 9; 11; 14. i 16.), neke vrlo izmijenjene, a tek jedne posve izvorne (br. 16.). Znamo da je Gaetano šibenske orgulje obilježio kao op. 52, pa možemo zaključiti da nedostaju opipljivi dokazi za još 39 ili 40 njegovih orgulja.

b-4) KARAKTERISTIKE ORGULJA RADIONICE MOSCATELLI:

Prema zatečenom stanju i pristupačnoj dokumentaciji, *Nikola* i *Dominik* su radili manje orgulje i orgulje srednje veličine u Nakićevoj maniri.

- a) Imaju jedan manual od 45 tipaka s pokraćenom velikom oktavom (E/C-c³) i podjelom na bas i sopran na tonovima cis¹-d¹.
- b) Imaju pedal od 17 tipaka s pokraćenom velikom oktavom, E/C-gis⁰.
- c) Imaju manualnu zračnicu s kliznicama.

²⁵ L. Šaban, *Doprinos...*, o.c., pag. 245.-246.

²⁶ L. Šaban, *Doprinos...*, o.c., pag. 233.-235.

d) Susrećemo sljedeće registre:

- Principale bassi
- Principale soprani
- Ripieno (maksimalno do XXIX)
- Contrabassi
- Voce umana
- Flauto in ottava bassi
- Flauto in ottava soprani
- Flauto in XII
- Cornetta

Gaetano Moscatelli unosi neke novine u obiteljsku tradiciju:

1. Manual ima 47 tipaka, do d³
2. Registar Flauto in ottava nije podijeljen na bassi i soprani
3. Kod većih orgulja ugrađuje i sljedeće registre:
 - Flauto traverso bassi
 - Flauto traverso soprani
 - Tromboncini bassi
 - Tromboncini soprani
 - Violoncelli bassi
 - Violoncelli soprani
 (Zna ugraditi i Uccelletti)

ORGULJARI IZ OBITELJI DACCI²⁷

Petar Antun stariji (Pietro Antonio Dacci, cca 1680./85 .- 19. III. 1748.), rodom iz Chironica u Val Levantinu, kao vrlo mlad nastanjuje se u Veneciji oko 1697. godine i zasniva obitelj. Po zanimanju je postolar. Ima dva sina, Franju i Jakova Alviža. Inače, prezime Daccijevih susreće se još u oblicima Dassi, Dazzi i Dacij.

Franjo stariji (Francesco Dacci, cca 1712. - 1. I. 1784.), orguljar, učenik Petra Nakića kojega je učitelj najviše cijenio i kojemu je od 1. VI. 1751. potpuno prepustio vođenje radionice i ugovaranje poslova.

Jakov Alviž stariji (Giacomo Alvise Dacci, cca 1720. - 15. VIII. 1790.), drvodjelac, umjetnik, radio je kućišta orgulja za Petra Nakića, za brata Francesca

²⁷ Castone Vio, Documenti di storia organaria veneziana, L'Organo XVII Pítron Editore, Bologna, 1979., pag. 200.-206.

i Gaetana Callida. Kod nas je radio kućište za Nakićeve orgulje u Nrežišćima na otoku Braču, 1753. godine.

Jakov stariji je imao dva sina, **Franju Antuna i Petra**.

Franjo mlađi (Francesco Antonio Dacci, 18. II. 1751. - 23. III. 1804.), orguljar, nastavlja voditi stričevu radionicu jer ovaj nije imao nasljednika. Imao je dva braka i, koliko je poznato, sina Giacomu.

Petar mlađi (Pietro Dacci, 24. II. 1766. - 4. IV. 1806.), pretpostavlja se da je bio orguljar u bratovoj radionici.

Jakov mlađi (Giacomo Dacci, 20. VII. 1777 - iza 5. VIII. 1834.), sin Francesca mlađeg, nije ostavio nikakav trag kao orguljar. Vjerojatno je poznao orguljarstvo jer je 5. kolovoza 1834. u Veneciji obavio procjenu valjanosti novih orgulja koje je Giacomo Bazzani dovršio za naručitelja iz Dalmacije, točnije za Franjevačku crkvu sv. Franje Asiškog u Imotskom.²⁸

c-1) ORGULJE FRANJE DACCIIJA STARIJEG U HRVATSKOJ

1. *God. 1768., MAKARSKA*, Katedrala sv. Marka²⁹

Orgulje su postojale vjerojatno do 1846. kad je Katedrala dobila nove orgulje radionice Jakova Bazzania i sinova.³⁰ Sada su na pjevalištu orgulje Franca Jenka (Slovenija) iz 1970. godine. U prospektu imaju 24 kositrene svirale registra Principale iz starih orgulja, vjerojatno Bazzanijevih, pa su zbog toga trebale biti velike s 8-stopnim prospektom.

2. *God. 1771./1773.?, VISOVAC*, Franjevačka samostanska crkva Gospe od Milosti

Svi detalji izrade upućuju na Francesca Daccija. Potpuno izvorne male orgulje (osim mjehova) u Nakićevoj maniri, imaju 11 registara. Restaurirala ih je Umjetnička radionica Heferer 1977.

3. *God. 1775., DONJI HUMAC* (otok Brač), Crkva sv. Fabijana i Sebastijana

Orgulje su nestručno održavane, no dobrim dijelom izvorne. Imaju 15 registara.

4. *Prije god. 1776., ŠIBENIK-DOLAC* (Borgo di mare, Dalmazia), Crkva sv. Križa

Svi detalji izrade upućuju na Francesca Daccija. Orgulje su neznatno mijenjane, u dosta dobrom su stanju i izvorne u visokom postotku. Nisu restaurirane, imaju 14 registara.

²⁸ Božidar Grga, Tragom ostataka prvih imotskih orgulja, Bašćinski glasi VII, Omiš, 1998., pag. 148.

²⁹ Cvito Fisković, Iz glazbene prošlosti... o.c., pag. 728.-730.

³⁰ L. Šaban, Umjetnost i djela... o.c., pag. 36.

5. *God. 1776., UMAG, Crkva sv. Pelegrina Mučenika*

Velike orgulje od 20 registara. Tijekom vremena doživjele su više preinaka, no ipak je sačuvano preko 50% izvornog foničkog materijala. Restauracija je pri kraju (započeo Olivije Repec iz Austrije, dovršava Umjetnička radionica Heferer iz Zagreba).

6. *God. 1776., SKRADIN, Nadžupsko-opatska crkva Uznesenja B. D. Marije*
Orgulje su posve jednake onima u Umagu, s tim da im je postotak izvornosti veći (oko 90%). Restauracija je pri završetku (Umjetnička radionica Heferer iz Zagreba).

Nakon Nakićeve smrti, a i ranije, Francesco Dazzi (senior) dolazi samostalno na područje današnje Hrvatske, sklapa ugovore i gradi orgulje pod svojim imenom. Ni u čemu ne mijenja tradiciju Nakićeve radionice. Jedina novost u odnosu na učitelja je ta (koliko je poznato u Dalmaciji) da ugrađuje registar *Duodecima di Contrabassi* u velike 8-stopne orgulje.

Za sada znamo da je u Hrvatskoj sagradio 6 orgulja od kojih je 5 sačuvano (br. 2., 3., 4., 5. i 6.).

c-2) ORGULJE FRANJE ANTONIJA DACCIJA MLAĐEG U HRVATSKOJ

7. *God. 1794., NOVIGRAD u Istri*³¹

Giuseppe Radole ne navodi u kojoj crkvi su bile orgulje ni kada su uklonjene.

RADIONICA CALLIDO

Gaetano Callido (Este 1727., †Venecija 1813.) **orguljar**, Nakićev najbolji i najuspješniji učenik koji je za života stekao veliki ugled. Sagradio je preko 430 orgulja. Imao je 2 sina, **Gustava** (Agostino, †1826.) i **Antuna** (Antonio, †1841.) koji nastavljaju voditi radionicu, ali ne zadugo. Preuzima je Jakov Bazzani, vjerojatno iza Gustavove smrti.

d-1) ORGULJE GAETANA CALLIDA U HRVATSKOJ

1. *God. 1767., TROGIR, Katedrala sv. Lovre*

Orgulje su bile 12-stopne i imale su 18 registara, iste kao kod Nakića. Uklonjene su 1940. godine, kada Milan Majdak iz Zagreba gradi nove orgulje za

³¹ Giuseppe Radole, *L'arte organaria in Istria*, Casa editrice Pfron, Bologna, 1969., pag. 134.

Trogirsku katedralu. On je dobar dio zatečenog foničkog fundusa starih orgulja ugradio u svoje nove orgulje koje još postoje.

2. *God.1781., OSOR, Katedrala*³²

Orgulje su stradale u Drugom svjetskom ratu. Godine 1972. smo zatekli hrpu ostataka Callidovih orgulja. Manual je imao 45 tipaka. Bilo je 19+3 registara. Našli smo ostatke registra Violoncelli (čempres).

3. *God. 1780., PAZIN, Crkva sv. Nikole*³³

Ovaj podatak možemo uzeti kao pretpostavku. Danas su na pjevalištu orgulje C.V. Bossija iz 1901. godine. U prospektu je 17 svirala iz starih orgulja (Callido?), a najveća je C 8'. Način izrade nije Callidov.

4. *God.-?, PAZIN, Franjevačka crkva Marijina Pohođenja*³⁴

Ovaj podatak možemo uzeti kao pretpostavku.

5. *God. 1780., RIJEKA, Katedrala sv. Vida*³⁵

Danas su na pjevalištu orgulje Franca Jenka (Slovenija) iz 1969. godine.

6. *God. 1781., MALI LOŠINJ, Crkva sv. Antuna*

Dvostruke 8-stopne orgulje, dva manuala i pedal. Orgulje je restaurirao Pietro Bazzani 1879. godine. Danas imaju 22+12+3(4) registara. Manuali su C-a⁴, pedal C-c¹.

7. *God. 1782., VELI LOŠINJ, Crkva sv. Antuna Opata*

Ove velike 8-stopne orgulje su 1972. godine bile vrlo zapuštene, ali izvorne. Nova su samo proširenja, pa je manual C-g³. Imaju veliki ripieno, tri uobičajena pedalna registra i 6 registara "da concerto".

8. *God. 1782., VELI LOŠINJ, Crkva Uznesenja B. D. Marije*

Orgulje su 1972. godine bile prilično ušćuvane i izvorne. Manual ima 45 tipaka. Imaju ukupno 13 registara. Dispozicija: Ripieno do XXIX, Voce umana, Flauto in XII, Cornetta i Tromboncini bassi i soprani, ukupno 13 registara. Nije građena pedalna zračnica.

9. *God. 1787., (Op. 238), BUZET, Crkva Uznesenja B. D. Marije*

Možemo reći da su i danas ovo posve izvorne orgulje. Glavna zračnica je dobila dodatak za pet novih tonova u sopranu (f³). Imaju ukupno 20 registara.

10. *God. 1791., (Op. 287) BUJE, Crkva sv. Servola Mučenika*

Orgulje su doživjele dosta preinaka. Sačuvano je oko 70% izvornog foničkog fundusa. Imaju ukupno 21 registar. Restauracija je pri završetku.

³² G. Radole, *L'arte organaria... o.c.*, pag. 132.

³³ G. Radole, *L'arte organaria... o.c.*, pag. 132.

³⁴ G. Radole, *L'arte organaria... o.c.*, pag. 132.

³⁵ G. Radole, *L'arte organaria... o.c.*, pag. 132.

11. *God. 1792., RIJEKA, Augustinci*³⁶

Ovaj podatak možemo uzeti kao pretpostavku. U današnjem popisu župa, crkava i samostana na području Riječke biskupije nema spomena o augustincima ni crkvi koja bi im nekad pripadala.

12. *God. 1795., PULA, Katedrala Marijina Uznesenja*³⁷

Nema podataka o veličini tog, danas nepostojećeg instrumenta.

13. *God. 1797., MOTOVUN, Crkva sv. Stjepana*

Nakon Drugog svjetskog rata orgulje su devastirane, pa su danas u vrlo lošem stanju. Fonički fundus je uglavnom zgnječen. Restauracija je moguća, ali uz mnogo truda i troška. Orgulje su u prošlosti pretrpjele neke promjene koje nisu umanjile izvornost. Manual ima 45 tipaka. Orgulje imaju ukupno 22 registra.

14. *God. 1805., (Op. 418), ČIOVO (kod Trogira), Crkva sv. Jakova*

U ovim malim orguljama sve je izvorno osim mjehova koji su bačeni 2000. godine. Manual ima 47 tipaka, do d³. Dispozicija: Principale (bassi, soprani ?, sada je jedan registar), Ripicno do XXII, Voce umana, Flauto in ottava od c⁰ (izvorni registar) i Cornetta. Pedal: C-c⁰, 9 tipaka.

15. *God. 1805., Op.425., SPLIT, Samostanska crkva sv. Klare*

Prema Šabanu³⁸ ove su orgulje prerađene i povećane sigurno 1900. godine kupnjom starih orgulja Splitske katedrale (Carlo d Beni, 1702 ?). Godine 1975., pri obilasku smo zatekli 8-stopne orgulje Nakićeve škole, nešto modernizirane, koje su mogle imati 15 registara. Zatekli smo i nešto odbačenog materijala još jednih orgulja. Interesantan instrument za proučavanje. Možda bi se mogao obnoviti Callidov instrument.

16. *God. 1815., KRK, Katedrala Marijina Uznesenja*

(Godine 1815. orgulje su isplaćene.) Orguljama je kasnije povećan opseg dodavanjem novih malih zračnica u basu i sopranu. Danas je manual C-g³, 56 tipaka (izvorno 45). U pedalu ima 25 tipaka. Orgulje imaju 22 registra. Restauracija je moguća.

17. *God. ?, OPRTALJ, Župna crkva sv. Jurja*³⁹

Bile su to 8-stopne orgulje s 4-stopnim prispektom. Preinačene su i devastirane. Po zračnicama i nekim sviralama može se zaključiti da je to bio

³⁶ G. Radole, *L'arte organaria... o.c.*, pag. 132.

³⁷ G. Radole, *L'arte organaria... o.c.*, pag. 110.

³⁸ Ladislav Šaban, *Povijesne orgulje kao kulturna baština Dalmacije*, P.o. Fiskovićev zbornik I, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 21, Split, 1980., pag. 561.

³⁹ G. Radole, *o.c.*, pag. 132.

Callidov instrument. Općenito, iako orgulje postoje premalo je izvornih elemenata u ovim orguljama i nema osnove promišljati o njihovom povratku u izvorno stanje.

18. *God. -?, BAKAR* Katedrala sv. Andrije

Koncepcija ovog instrumenta i svi tehnički detalji upućuju na Gaetana Callida. Crkva je sagrađena 1852. godine. Nakon toga, postavljene su orgulje koje su prije bile u nekoj drugoj crkvi. Manual ima 47 tipaka, pedal 17. Imale su 20 registara. Fonički fundus je pretrpio zamjene i redukcije. Restauracija je moguća uz rekonstrukciju odstranjenih i zamijenjenih elemenata.

d-2) GUSTAV I ANTUN CALLIDO

19. *God. 1820. (ili 1818.), MILNA* (otok Brač), Župna crkva Blažene Gospe od Blagovijesti.

Orgulje su doživjele neke nebitne promjene i redukcije u ripienu i jezičnim registrima. Manual E/C-F³, 50 tipaka. pedal C-cis¹, 27 tipaka. Moguća izvorna dispozicija: Principale s ripienom do XXXVI, Contrabassi con Ott., Voce umana Flauto in ottava bassi i soprani, Flauto in XII (Bassi i soprani-?), Cornetta, Viola bassi i soprani, Tromboncini bassi i soprani, Violoncelli bassi i soprani, Trombe reali

d-3) ORGULJE ANTUNA CALLIDO

20. *God. 1826., CRES*, Katedrala

Orgulje je 1903. obnovio Petar Bazzani. Još jedan veliki zahvat zbio se 1938. Pri obilasku 1972. smo zatekli 14 registara. Po svemu sudeći, iako postoji, danas je to nešto modificirani i dopunjeni Bazzanijev instrument. Ipak ga treba detaljnije proučiti radi donošenja konačnog zaključka.

Gaetano Callido je bio vrlo aktivan na istočnoj obali Jadrana. Od dvadeset instrumenata koji se pripisuju radionici Callido, sačuvano ih je 12 (br. 6., 7., 8., 9., 10., 14., 16., 17., 18., 19. i 20.). Neki od njih su u dosta dobrom stanju, neki samo zapušteni, a neki su pretrpjeli veće promjene, no još uvijek su u takvom stanju da se mogu restaurirati uz rekonstrukciju zamijenjenih ili odstranjenih elemenata. Nažalost, neki se više ne mogu rekonstruirati.

d-4) KARAKTERISTIKE ORGULJA RADIONICE CALLIDO

Prema instrumentima ove radionice koje smo zatekli u Hrvatskoj, možemo zaključiti sljedeće:

- Gaetano Callido u početku ne odstupa od Nakićeve koncepcije (Trogir)
- Kasnije, manual proširuje za dvije tipke (47) , ali i dalje gradi i od 45 tipaka.

Susrećemo sljedeće registre:

1. Principale bassi
2. Principale soprani
3. Ripieno do XXXVI
4. Contrabassi
5. Ottava di Contrabassi
6. Voce umana
7. Viola bassi
8. Viola soprani
9. Flauto in ottava bassi
10. Flauto in ottava soprani
11. Flauto in XII
12. Cornetta
13. Tromboncini bassi
14. Tromboncini soprani
15. Violoncelli bassi
16. Violoncelli soprani
17. Tromboni

Zatečeni instrumenti (2) Callidovih sinova uglavnom ne odstupaju od Gaetanove koncepcije.

RADIONICA BAZZANI⁴⁰

Jakov (Giacomo) **Bazzani** (u ranijim dokumentima Bassani) je začetnik ove vrlo aktivne orguljarske radionice. U početku svoje karijere Jakov radi kod Callidovih sinova, da bi kasnije preuzeo radionicu. Antun Callido 1826. godine, još uvijek pod svojim imenom, gradi orgulje za Katedralu u Cresu, pa je moguće da je Jakov preuzeo radionicu Callidovih nakon te godine.

Sinovi Jakova - **Aleksandar**, **Petar** i **Jakov** (Alessandro, Pietro i Giacomo) nastavljaju voditi radionicu Bazzani. Kasnije se Petru pridružuju nećaci **Jakov** i **Petar**. Posljednji umire 1952. godine.

⁴⁰ G. Radole, o.c., pag. 130.

Radionica Bazzani je neprekidno djelovala od 1818. god. do iza Drugog svjetskog rata. Za to vrijeme u njoj je sagrađeno više od 400 orgulja.

e-1) ORGULJE JAKOVA BAZZANIJA U HRVATSKOJ

1. *God. 1818., VODNJAN*, Župna crkva sv. Blaža

Bile su to 12-stopne orgulje od 27 registara.⁴¹ Danas su na pjevalištu orgulje firme Beniamino Zanin e Figli iz 1934. godine.

2. *God. 1834., IMOTSKI*, Samostanska crkva sv. Franje Asiškog

Orgulje su imale 15 registara i 4-stopni prospekt. Danas su na pjevalištu orgulje firme Braća Rieger iz 1907. godine.

e-2) ORGULJE JAKOVA BAZZANIJA I SINOVA U HRVATSKOJ

3. *God. 1838., POVLJA* (otok Brač), Župna crkva sv. Ivana Krstitelja

Orgulje imaju 13 registara.

4. *God. 1846., MAKARSKA*, Katedrala sv. Marka⁴²

Ove orgulje je obogatio Giuseppe Girardi iz Bassana 1851. godine. Danas su na pjevalištu orgulje Antona Jenka iz 1970. godine.

5. *God. 1847., OBROVAC*, Crkva sv. Josipa

Orgulje su registrirane 1972. godine. Imale su 16 registara. Stradale su u Domovinskom ratu.

6. *God. 1855., BAKAR*, Crkva Blažene Djevice Marije

Orgulje su posve izvorne, imaju 16 registara.

e-3) ORGULJE PETRA BAZZANIJA I NEĆAKA U HRVATSKOJ

7. *God. 1881., LOŽIŠĆA* (otok Brač), Crkva sv. Ivana i Pavla

Pri evidenciji 1975. godine orgulje su bile još uvijek izvorne. Imaju 20 registara.

8. *God. 1882., DUBROVNIK*, Crkva sv. Frane

Ove Bazzanijeve orgulje su 1882. godine ugrađene u monumentalno kućište Carla de Beni iz 1667. godine. U isto kućište, firma Braća Rieger, ugrađuje

⁴¹ G. Radole, o.c., pag. 130.

⁴² L. Šaban, Umjetnost i djela..., o.c., pag. 36.

svoj instrument 1890. godine. Franc Jenko 1935. godine preuređuje i povećava Riegerove orgulje.

9. *God. 1882., ZADAR*, Crkva sv. Jerolima⁴³

Nema drugih podataka. Orgulje ne postoje.

10. *God. 1883., Op. 324., KORČULA* (na otoku Karčuli), Katedrala sv. Marka

Prije pedesetak godina orgulje je preuredio Milan Majdak iz Zagreba. Ima naznaka da je zadržao dobar dio zatečenog Bazzanijevog foničkog fundusa.

11. *God. 1883., SMOKVICA* (otok Korčula), Župna crkva Očišćenje B. D. Marije

Orgulje-pozitiv od 5 registara. Pri evidenciji 1975. bio je to posve izvoran instrument.

12. *God. 1896., ŠKRIP* (otok Brač), Crkva sv. Jelene

Pri evidenciji 1975. godine orgulje su bile u lošem stanju. Imale su 11 registara. Nekoliko godine nakon toga su srušene.

13. *God. 1896., VELI LOŠINJ*, Crkva sv. Josipa

Pri evidenciji 1972. godine zatekli smo tek ostatke ovih malih orgulja. Moglo je biti 8-9 registara.

14. *God. 1889., VELA LUKA* (otok Korčula), Crkva sv. Josipa

Orgulje su tijekom vremena preuređivane, no zadržale su glavninu izvornog foničkog fundusa. Godine 1975. smo zatekli 11 registara.

Prema dosada prikupljenim podacima, Bazzanijevi su na tlu Hrvatske sagradili 14 orgulja od kojih je sačuvano 6 (br. 3., 6., 7., 10., 11. i 14.). Sebe su nazivali nasljednicima Nakića i Callida, a to su i pokazali načinom gradnje svojih instrumenata. U početku su poštivali koncepciju Nakića, no kasnije su morali hvatati korak s vremenom.

e-4) KARAKTERISTIKE KASNIJIH RADOVA RADIONICE BAZZANI

Prema instrumentima Bazzanijevih iz kasnijeg perioda koje smo zatekli u Hrvatskoj, možemo zaključiti sljedeće:

- Manual je opsega E/C-f³, C-f³, C-g³
- Pedal je opsega C-gis⁰, C-h⁰, C-d¹

⁴³ G. Radole, o.c., pag. 130.

- Više se ne ugrađuju registri Flauto in XII, Cornetta, Tromboncini, a zatim ni Voce umana
- Pojavljuju se novi registri:
 1. Bordone
 2. Misture
 3. Flauto reale
 4. Ottavino militare
 5. Viola
 6. Unda maris
 7. Salizionale
 8. Trombe dolci
 9. Klaroni

ZAKLJUČAK

U ovom kratkom pregledu nije bilo moguće detaljnije obraditi svaki pojedini instrument, što bi možda nekoga zanimalo. Za određeni broj povijesnih orgulja koje više ne postoje, nije pronađena dokumentacija koja potvrđuje njihovu gradnju i postojanje, npr. Gaetano Moscatelli sagradio je 52 instrumenta, a identificirali smo svega 13. Potrebno je još napomenuti da većinu navedenih postojećih instrumenata nije posjetio nitko od organologa skoro 30 godina. Također nije bilo ni kontakata s vlasnicima tih instrumenata. Velika je vjerojatnost da neki od njih više ne postoje, a da su neki povećani, modernizirani, elektronizirani i slično.

S druge pak strane, sigurno je da navedeni instrumenti nisu svi koje su spomenute radionice napravile, jer još ima dosta neidentificiranih povijesnih orgulja kojima treba otkriti graditelje.

Brojka (koja nije konačna) od navedenih 65-73 orgulja koje su u maloj Hrvatskoj sagradili Petar Nakić i njegovi sljedbenici je zadivljujuća. Stoga i dalje s pravom orgulje Nakića i njegovih sljedbenika možemo nazivati MLETAČKO-DALMATINSKIM tipom orgulja.

Skupni tabelarni pregled
(Orgulje Nakića i njegovih učenika na tlu današnje Hrvatske)

Graditelj/radionica	Dokazano sagrađene orgulje	Od toga sačuvano	Pripisuju se bez čvrstih dokaza	Od toga sačuvano	Ukupno	Od toga sačuvano
Petar Nakić	11	4	4	3	15	7
Nikola Moscatelli	0	0	0	0	0	0
Dominik Moscatelli	4	1	0	0	4	1
Gaetano Moscatelli	12	5	1	0	13	5
Nikša Moscatelli	0	0	0	0	0	0
Franjo Dacci (senior)	6	5	0	0	6	5
Franjo Dacci (junior)	1	0	0	0	1	
Gaetano Callido	15	10	3	0	18	10
Gustav i Antonio Callido	1	1	0	0	1	1
Antun Callido	1	1	0	0	1	1
Jakov Bazzani	2	0	0	0	2	0
Jakov Bazzani i sinovi	4	2	0	0	4	2
Petar Bazzani i nećaci	8	4	0	0	8	4
UKUPNO	65	33	8	3	73	36

SUMMARY

The development of organs is very interesting because of the profound mark that instrument has made on the musical culture (and on the culture in general) in the Christian part of the world during the last 6 centuries.

Petar Nakić Šibenčanin, the famous Venetian organ-craftsman from the 18th century, made innovations that provided the finishing touch on the technical-acoustic development of the baroque organ south of the Alps.

In this article, the author made a list of all the organs (based on the accessible information) that were constructed in Croatia by Nakić and his apprentices:

- Nikola Moscatelli, his son Dominik and grandson Gaetano,
- Franjo Dacci Sr. and his nephew Franjo Dacci Jr.,
- Gaetano Callido and his sons Gustav and Antun,

- the followers of Callido's work - Jakov Bazzani, his sons Aleksandar, Petar and Jakov, and his nephews Jakov and Petar.

The author managed to trace 65 organs that have definitely been constructed by the mentioned craftsmen, and 8 that are assumed to be their work. It is presumed that the number is even greater, which will probably be confirmed by the future research of archives and the current instrumentarium.

LITERATURA

- Armano, Emin,
1998. Don Petar Nakić, Biblioteka "Ravnokotarski cvit", Bulić
- Bulić, Frane,
1918. Orgulje glasovitih umjetnika po crkvama Dalmacije, Sv. Cecilija, Zagreb, br. 5 i 6
- Fisković, Cvito,
1974. Iz glazbene prošlosti Dalmacije, Mogućnosti br. 6-7, pag. 728.-730., Split
- Grga, Božidar,
1998. Tragom ostataka prvih imotskih orgulja, Bašćinski glasi VII, Omiš
- Grgić, Miljenko,
1997. Glazbena kultura u Splitskoj katedrali 1750.-1940., Hrvatsko muzikološko društvo, Zagreb
- Nassimbeni, Lorenzo,
1998. Gli ultimi anni di vita dell'organaro Pietro Nachini e il suo Testamento, L'Organo, Anno XXXI, Pítron editore, Bologna
- Popovac, Mihovil,
1996. Kolaudacija omiških orgulja, Župa sv. Mihovila, Omiš
- Radole, Giuseppe,
1969. L'arte organaria in Istria, Casa editrice Pítron, Bologna
- Radole, Giuseppe,
1975. Recensioni, *Ladislav Šaban, Doprinos trijice Moscatella orguljarsvu Dalmacije*, L'Organo XIII, Pítron Editore, Bologna

- Šaban, Ladislav,
1974. Doprinosi trojice Moscatella orguljarstvu Dalmacije,
Radovi Centra JAZU u Zadru, br. 21., Zadar
- Šaban, Ladislav,
1980. Povijesne orgulje kao kulturna baština Dalmacije, P.o.
Fiskovićev zbornik I, Prilozi povijesti umjetnosti u
Dalmaciji 21, Split
- Šaban, Ladislav,
1973. Umjetnost i djela graditelja orgulja Petra Nakića u
Dalmaciji i Istri, Arti musices br. 4., Muzikološki za-
vod, Zagreb
- Vio, Castone,
1979. Documenti di storia organaria veneziana, L'Organo
XVII, pag. 200.-206., Piftron Editore, Bologna